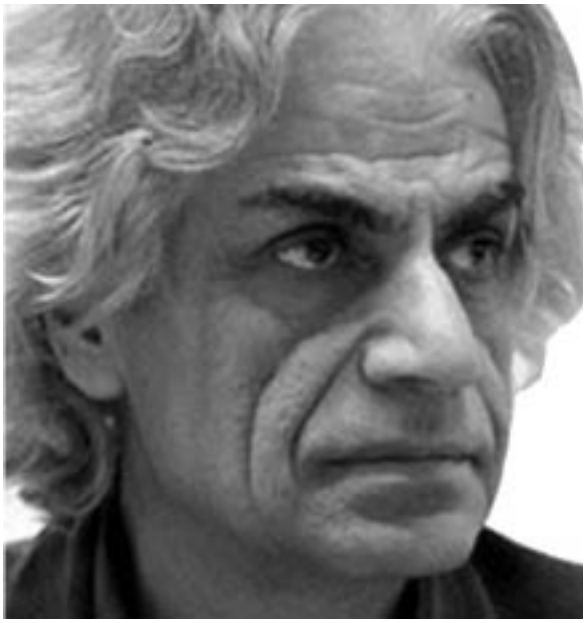

عەلی باباچاهی لە بزاڤی ئەدەب و شیعری ئەمڕۆی ئێراندا، یەکێک لە کەسایەتییە بەرچاوەکانی ئەو بوارەیە و دەکرێ بڵێین یەکێک لەو کەسانەیە کە ڕچەی شیعری نیمایی لە شیعری پاش نیمایی جیا کردەوە. لە ڕوانگەی ئەوەوە شیعری پاش نیمایی، گۆشەنیگایەکی هەروا لە پۆست مودێرنیزمەکانە کە دەکرێ بە شێوەیەک کەوی و خۆماڵی بکرێ.

ئەو بە سەرنجدانە چڕوپڕەکانی لە بواری ئەزموونی بە بڕشت و هونەری شیعری، توانیویەتی نموونەگەلێکی بەرچاو و سەرکەوتووانە لە شیعری پاش نیمایی پێشکەش بە کۆمەڵگای ئەدەبی ئێران بکات، بێجگە لەوەش، باباچاهی لە بواری ڕەخنەی ئەدەبی شیعریشدا خاوەنی چەند بەرهەمی بەنرخە کە لەوانە دەکرێ ئاماژە بکەین بە: ١- شیعری ئەمڕۆ ٢- سێ دەیە شاعیرانی حیرفەیی ٣- شرۆڤە سەربەخۆکان ٤- نم نمی بارانم و ... چەند کۆمەڵە شیعرێکی دیکە... بۆ زانیاریی زیاتر سەبارەت بە ڕوانگە و بواری هونەریی ئەو شاعیرە، ئەم وتووێژەمان لەگەڵ پێکهێناوە.

عەلی باباچاهی «شاعیری خۆر و دڕکوداڵ»: شیعر دەست بەسەر مێژوودا دەگرێ و زەمان لەخۆیدا دەتوێنێتەوە، لە ئاکامدا شاراوە و داپۆشراو لەخۆیدا ڕادەگرێ.

سازدانی: هادی حەبیبی
لە فارسییەوە: ئەمین گەردیگلانی
(بۆکان)

* ڕێزدار عەلی باباچاهی حەز دەکەم پرسیارەکانم سەبارەت بە ئەدەبی کوردی و ڕادەی ئاشنایەتیی ئێوە لەو بوارەدا دەست پێ بکەم؟

– ئەوەندەی من بزانم، بەرهەمی شاعیرانی کورد تاڕادەیەکی باش بووەتە کتێب و بڵاوبووەتەوە، یان لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا چاپ کراون، بەڵام لە چاو شیعری ئەمڕۆی فارس ئەو دەرەتانەیان نەبووە کە بتوانن بە تەواوی خۆیان دەرخەن و گەشە بکەن. من شیعری شاعیرانی کورد لە ڕێگای وەرگێڕانەوە تا ڕادەیەک دەناسم. کاتێک لە گۆڤاری «ئادینە» کارم دەکرد، وتووێژێکی «شێرکۆ بێکەس»مان چاپ کرد، بەر لەوەش چاوم بە شیعرەکانی شێرکۆ بێکەس کەوتبوو. لە سەفەرێکی فەرهەنگیدا چەند ساڵ لەمەوبەر، لەگەڵ چەند کەس لە شاعیرانی ئێرانی چووین بۆ کوردستانی باشوور، شێرکۆم لە نزیکەوە بینی، ئەوەی لە هەموو شتێک زیاتر سەرنجی ڕاکێشام جگەرە کێشانەکەی بوو. کە زۆرم لە دڵ گران هات. لە لایەکیشەوە ئیرەییم پێ برد و لە دڵی خۆمدا گوتم: پەککوو من چەندە لەو کاروانە بە جێ ماوم، واتە جگەرە کێشان ئەوەندە گرنگە!؟ بە هەڵکەوت لە شەقامێک تووشی لەتیف هەڵمەت بووم ڕەنگە ئەویش بەڕادەی من ئەو دیدارەی بەدڵ بووبێ و بە دیتنی ئەو «قەڵافەتە گوماناوییەی» من گەشابێتەوە. ئەم شیعرە ناسکەی لەتیف هەڵمەت زۆر بە لامەوە شیرین و ناسکە:

با تۆفان تەورە ژەنگاوییەکەی فڕێ دا
نێرگزێک دەیەوێ بڕوێ
با تفەنگەکان بێدەنگ بن
منداڵێک دەیەوێ بنوێ
با تەواوی پاشاکان گوێ بگرن
شاعیرێک دەیەوێ بدوێ.

لەگەڵ وەرگێڕانی شیعرەکانی کەژاڵ ئەحمەد، عەبدوڵڵا پەشێو، ڕەفیق سابیر و تاقمێکی تر لە شاعیرانی کورد ئاشنایەتیم هەیە.

* شیعر لە جیهانی ئێستای ئێمەدا خاوەنی چ پەیامێکە؟ یان بڵێی، لەم سەردەمەدا کە هەڵگری دروشمی فەرهەنگ و ژیار و دیموکراسییە و هەموو مرۆڤەکان کەم تا کورتێ دەستیان بە کەرەستە و ئامرازەکانی پێوەندی ڕادەگا و کاری پێ دەکەن، شیعر چۆن بوون و پەیامی خۆی دەچەسپێنێ؟

– شیعر بە دووی چەسپاندن و سەلماندنەوە نییە. ئامادەبوونی شیعر (ئەگەر شیعر بێ) خۆی، خۆی دەسەلمێنێ. گرنگترین بەرپرسیاریەتیی شیعر (دەروەست بوونە) شیعر، لە هەمبەر خۆیدا دەروەستە و ناوی خۆی بە خۆیەوەیە، بە مەرجێک «شیعر بێ»، ئەو شتانەی تر پەلک و پەلوپۆن و زۆر جار شیعر سەقەت دەکەن، یان بەرەو «ناشیعر» بوونی ڕادەکێشن. هەتا ئێرە پێت وایە من لەسەر ئەو باوەڕەم شیعر لەوپەڕی شوێن و زەماندا جێگیرە. شیعر هەموو ڕێکەوت و مێژوویەک لە بەریەک هەڵدەتەکێنێ. هەم بەڵێ هەم نا!

شیعر دەست بە سەر مێژوودا دەگرێ و زەمان لە نێو خۆیدا دەتوێنێتەوە، لە ئاکامدا شاراوە و داپۆشراو لە خۆیدا ڕادەگرێ. لەم ڕووەوە لە شوێن و زەماندا بەرەو بێ شوێن و بێ زەمانی دەفڕێ. پێم وایە دەروەست بوون لەمەڕ (پەیام) دنیایەک مانای لە خۆیدا هەڵگرتووە، هەر ئەوەی وەک واتای ناسراوی چەکوشێکە! واتاکانی تر کە ژماردنیان لەم وتووێژەدا جێی نابێتەوە و پێویستی بە باس و لێدوانی چڕوپڕ تر هەیە. تەنیا ئەوەندە دەڵێم دەروەست بوونی لیبراڵی و سۆسیالیزمی و... شکۆی شیعر تووشی پەتا دەکا، بەڵام دەروەست بوونی سارتری، نیرۆدایی، نازم حیکمەتی و مەحموود دەرویشی و... پێویستی بە لێ وردبوونەوەی زیاتر هەیە.

شیعری ئەمڕۆ کە لە بارودۆخێکی دیکەی جیهاندا بوونی هەیە، خەریکی یاری کردنە (نەک گاڵتەجاڕی و تیتاڵبازی) و لەگەڵ هەموو چەشنە دەروەستییەکان سەر دەسوێ. تا بەو دەروەستییە بگات کە کەمتر لە دەروەست بوون دەچێ و ڕەنگە لە ڕواڵەتدا وەک دژوازیش بنوێنێ؛ کە هەر ئەوە خۆی لە خۆیدا جۆرێک گاڵتە و دەسەڵاتداریە و ئاوێتەیەکە لە هەموو چەشنە دەروەستییەکان. ئەم جۆرە دەروەستییە نا دەروەستانەیە! لەگەڵ ڕوخسارە دۆنادۆن کراوەکانی جیهانی ئەمڕۆ تێکەڵاویی هەیە و گوێچکەیەکیشی پێوەیە، بێجگە لە ڕەوتە سواوەکان و ئەو خوڵک و خووانەی پێشتر لە ئارادا بوون، هیچ شتێکی تر نابیستێ.

* پێشتر خۆت وەک شاعیرێکی پەنجاکان و چلەکان دەهێنایە ئەژمار و ڕوانگەی هونەریت لەگەڵ شاعیرانی هاوبەرە و بەرەی پێشوو بە جیاواز دەزانی، ئەوەش لە لایەن نووسەران و شاعیرانێکی وەک مەنووچیهری ئاتەشی و غولامحوسێن ساعیدی و گوڵسورخییەوە....

سەلماوە. لەو بارەوە چی دەفەرمووی؟

– بە هەڵە عەرزیان کردووی. ئەوەی کە من لە شیعردا ڕێگایەکی ترم گرتبێتە بەر، تایبەتی سەرەتای دەیەی حەفتای هەتاوییە. جیا کردنەوەی ڕێگاش لە ئەدەبدا شتێکی سروشتییە، خۆ ناکرێ شاعیرانی هاوچەرخ هەموویان وەک یەک بنووسن. لە قوتابخانەکانی جیهانیشدا شاعیران کاتێ لە دەوری تەوەرە تاکەکەسییەکان کۆدەبنەوە و بازنەیەک دروست دەکەن، جیاوازی لە نێوان ڕوانگە و شێوەی نووسینیاندا بەرچاو دەکەوێ. لە بڕگەیەکی زەمەنیدا وەک جەنابت دەفەرمووی – من ڕێگەی خۆم تاڕادەیەک لە شاعیرانی دیکە جیا کردەوە. یەک لەوانە مەنووچیهری ئاتەشی، حەزی لە شیعرەکانی من نەبوو. کاتێک باسی منیشی دەکرد، تاریفی لە شیعرەکانی سی ساڵ لە مەوبەری من دەکرد. کە ڕێزم بۆ گەورەیی ئەو نەمرە هەیە. خەسرەو گوڵسورخی ڕەخنەیەکی لەسەر (جیهان و ڕووناکییە خەمناکەکان)ی من نووسی کە سەرەتا لە «ئایەندەگان»دا چاپ بوو و دواتر لە کتێبی «مێژووی شرۆڤەی شیعری نوێ»ی شەمسی لەنگروودیدا هاتووە. نەمر غولام حوسێن ساعیدیش کە شاعیر نەبووە و باسی شیعرەکانی منی هەر نەکردووە.

* مەنووچیهری ئاتەشی لەمەڕ ئێوەوە دەڵێ: «زۆرترین نوێخوازیی جیهانی و وەبەر هاتنی خۆماڵییانەی شیعر لە بەرهەمەکانی عەلی باباچاهیدا بەرچاو دەکەوێ» بیروڕای خۆتان چییە؟

– ئەوە سروشتییە کە مرۆڤ قسەی حیسابی قەبووڵ دەکا، بەڵام بۆ زانیاری خوێنەرانی ئەم وتووێژە ڕوونکردنەوەیەک بە پێویست دەزانم: ئەم ڕوانگە و بیروڕایەی ئاتەشی بۆ پەنجاکان دەگەڕێتەوە، ئەو کاتە ئاتەشی چەند شیعری منی گەنجی لە گۆڤاری «تەماشا»دا چاپ کردبوو، ئەوەش بڵێم کە ئەو بە چاوێکی خۆمانە لە شیعرەکانی ڕوانیبوو. دیارە هاوڕێ و هاوشاری دەبێ تاریفی یەکتری بکەن و ئەوەش شتێکی سروشییە!

* لە ئەزموونە شیعرییەکانی دوای نیما کامەیانت زیاتر بەلاوە پەسندە و بۆ؟

– ڕەنگە هیچ لە «بۆ؟» یەکەی نەزانم. یان ڕەنگە لە ڕوونکردنەوەکاندا بە جێیەک بگەین و شتێکی لێ هەڵکڕێنین. لە ئەزموونەکانی دوای نیمادا، نیماکانی دوای نیمام زیاتر بە دڵە و چێژ لە شیعرەکانیان وەردەگرم.

١– «نیمای قەقنەس»، «مەلی خەم»، «پەریان»، «خەمباری شەو».

٢– «هاوسێکانی ئاگر»، «هیوای نگریس»، «خەوی زستانی».

٣– «من بزە»، «مردووکانی مەرگ».

٤–«کەڵە زەنگ»، «پاشای فەتح».

٥– «ئاغا تووکا»، «مانگە شەو»، «کوانووی سارد»، «ئەو کاتەی کە...»، «ماخ ئۆلا»، «بەسەر بەرزایی دەشتەوە».

٦– «لە شەوێکی ساردی زستاندا»، «داروک»، «ماڵەکەم هەورییە»، «هەموو شەوێک»، «لەسەر لەنگەرگا».

٧ – «من چاوەڕوانی تۆم».

ئەو بەر لەو شیعرانەی باس کران، «مەلی ئامین»ی هەبوو... کە ئەم دەستەبەندییەش وەنەبێ لێبڕاوانە و بێ کەموکوڕی بێ، هەروەها شاملووم بە دڵە، چونکە بە تێگەیشتن لە شاعیرانی پێش خۆی، لە بواری کێشدا، شۆڕشێکی باشی وەڕێ خست.

فرووغی فەڕوخزاد لە شیعری پێکهاتەشکێنیدا ڕچەی خۆی گرتە بەر، نەک لە زمان و ڕێزماندا، بەڵکو لە بەرەو ڕووبوونەوە لەگەڵ «چڕیی مانا». (مانای زاڵ و بەهێز). چیی دیکەت بۆ باس بکەم هاوڕێ؟ ئەگەر درێژەی پێ بدەم، ناچارم پێشنیارت پێ بکەم کتێبی سێ بەرگیی لێکۆڵینەوە و ڕەخنەییم بە ناوی «شرۆڤە سەربەخۆکان» کە چاپی دووەمی ئێستا لە بازاڕی کتێبدا هەیە، بخوێنییەوە. لەوێدا ڕەوتی شیعری نوێ و شیعری ئەمڕۆم لێکداوەتەوە و ئەو شاعیرانە زیاتر کەوتوونە بەر تیشکی سەرنجم کە خوێنەرانیان لە بازنەی خووخدەی پێوەرە باوەکان دەرباز کردووە.

* هێشتا لەسەر ئەو باوەڕە هەن کە هونەری مۆدێرن، پێویستیی بە خوێنەری شارەزا و کارامە هەیە، بەو مانایەی کە «خوێنەری کارامە»ی ئێوە وەک ڕۆلان بارت دەڵێ، «خوێنەری چالاک» بە چ شێوەیەک لە کۆمەڵگای سوننەتیدا دەکرێ ئاوڕی لێ بدەیەوە؟

– بەڵێ هاوڕێ! خوێنەری کارامە هەر ئەو خوێنەرە چالاکەیە. هونەری مۆدێرنیش تەنیا شیعر نییە. لە بواری سینەما و شێوەکاریشدا بەردەوام بوون یەکێک لە

پێویستییەکانە. سوننەت شکێنیی نیما، بێجگە لە خوێنەرە چالاکەکانی کێی دیکە تێی گەیشت؟ خوێنەرە ڕەشۆکییەکان هێشتاش کە هێشتایە نیمایان نەخوێندووەتەوە و وەدووی شاعیرانێکی وەک فەرەیدوون موشیری کەوتوون. ناکارامە و ناچالاکەکانیش ئەو کەسانەن کە کاتێک چاویان بە من دەکەوێ، دەڵێن ئێمە ساڵانێکی زۆرە شیعرەکانی تۆ دەخوێنینەوە، پاشان دەردەکەوێ لە ساڵانی ١٣٤٦ تا ١٣٥٠ ڕاوەستاون و تیشکی «من لە گۆلکاوی بۆقە دەنگ ناخۆشەکانەوە هاتووم» شەوارەی کردوون. خوێنەری شیعری پێشکەوتووی ئەمڕۆ دەبێ کتێب بخوێنێتەوە. شێوەکاری ببینێ، سەیری فیلم بکات، تا بۆی دەرکەوێ چۆن دەکرێ «پاژی» کۆتایی هەر شیعرێک بدۆزێتەوە. خاڵێکی گرنگ لێرەدا باس بکەم باشە، ئەویش ئەوەیە کە شیعری ئاسایی لەگەڵ شیعری ساکاری داهێنەرانە جیاوازە و لە لایەکی دیکەیشەوە، شیعر لە ژانرە جوراوجۆرەکاندا، خوێنەری جۆراوجۆری دەوێ. بۆ فێربوونی یەکێک لە ئامێرەکانی مۆسیقا، خەڵکی خەرجێکی زۆر دەکەن و... کاتێک دەگەنە شیعر، هەر کامەیان دەبنە ڕەخنەگرێکی شارەزا و هیچ کەس دەسکیان لە دوو ناکات. خۆزگەم بە خۆیان!

* تا چ ڕادەیەک نازناوی «شاعیری خۆر و دڕکوداڵ» بۆ خۆتان بەشیاو دەزانن و پەسندی دەکەن؟

– شاعیری «خۆر و دڕکوداڵ» مرۆڤێکی تەرپۆش نییە، بەڵام دڵی لێورێژە لە سۆز و خۆشەویستی، بە بڕوای من شیرین و لە دڵەوە نزیکە. یەکێک لە منداڵەکانی منە کە لە نێو ئاپۆرەی قەرەباڵغی تاراندا بزر دەبێ. هاوڕێیانی دڵپاک و سایلۆحی هەیە و هەندێک درەنگتر چاو و گوێی دەکرێتەوە، بەڵام هەر بەو پێیە «خۆرەکان...» بیژەنی ئیلاهی شیعری زۆر سەرسوڕهێنەر و چڕوپڕی دەنووسی و هێشتا لە ڕێزی باشترین شیعرە مۆدێرنەکانی ئەمڕۆدایە و بۆ ئەوە دەبێ لێکۆڵینەوەیان بۆ بکرێ و بە پێوانەی تاویلی ئەمڕۆ هەڵسەنگێنرێن. هووشەنگی چالەنگی – منیش هەروا!

* ئەگەر تاکخوازی لە ڕوانگەی ئێوەوە بەرهەمی مۆدێرنیزمە، شاعیری مۆدێرنی تاکەکەسخواز، چۆن دەتوانێ بە شێوەیەکی بەربڵاو شوێن لەسەر کۆمەڵگاکەی خۆی دابنێ؟

– «شیعری نیما کە دەکرێ بڵێن کەمتر بۆنی ئەشق و دڵداریی لێدێ، بە دوور لە کۆنەپارێزییە، «بەشێوەی بەربڵاو» چ شوێنێکی لەسەر کۆمەڵگا داناوە؟ خۆت دەزانی نیما لە شیعرەکانیدا، زیاتر لە هەموو شاعیرێک خەمی خەڵکی لە دڵدایە. لە لایەکەوە، تاکخوازیی بەرهەمی مۆدێرنیزم، لەگەڵ گۆشەگیری و تەوەزەلی و دوورەپەرێزی جیاوازە. هاوارکردن بۆ دەردی هاوبەشی خەڵک بە مانای چاوپۆشی کردن لە «تاکخوازی» نییە. مۆدێرنیزم لەگەڵ ئەوەدا کە واتاگەلێکی وەک دیموکراسی و مافی مرۆڤ و ئازادیی بە شێوازی نوێ هێنا، تاکخوازیشی هێنا...! لە بنەڕەتدا دەکرێ بڵێین تێگەیشتن لە کەسێتی ئەو ماناگەلەی کەسایەتی و فەرمی بوونی لەخۆگرت. ئەوەی کە «دە شەوە شیعر»ی ئەنجوومەنی نووسەران، دەنگدانەوەیەکی زۆری لە کۆمەڵگادا هەبوو، ئاکامی کۆمەڵێک مەسەلەی جۆراوجۆر بوو، نەک پێت وابێ خەڵکی کۆبوونەوە و بە جێی فراوێن و شێو شیعریان نۆشی گیان کردووە! هەڵبەت ئەوەشمان لە بیر نەچێ کە هێشتاش کتێبە شیعر هەیە گەیشتوونە چاپی چەندەم و خوێنەری خۆیان هەیە، بەڵام پرسیارەکە ئەوەیە کە ئەو شیعرانە ئەو کاریگەرییەکان لەسەر کۆمەڵگا هەبووە کە مەبەستی ئێوەیە؟ لە ئەڵمانیا و فەرەنسا پێت وایە تیراژی کتێبی شیعر چەند دانەیە؟... هەر باسی مەکە!

* وادیارە زۆرتر خۆتان لە وشە نزیک کردووەتەوە و لەگەڵی ڕێک کەوتوون؟

– باش لە مەبەستەکەت تێنەگەیشتم، یان ڕەنگە حەز بکەم تێی نەگەم! تەنیا دەبێ بڵێم من هیچ وشەیەکم تووڕەداوە و بە نامۆی نازانم و لە خۆمی ناتارێنم، تەنانەت تفەنگی عەلی!

* ئەوەی کە باوەڕت بە جۆرێک «بەردەنگ تارێنی» هەیە، لە بنەڕەتدا دەیبەیەوە سەر ناوەرۆکی شیعری ئەمڕۆ، یان ڕاستی شتێکی ترە؟

– من هیچ باوەڕێکم بە بەردەنگ تارێنی نییە و هۆگریشی نیم، بەڵکو بەچراوە دەرگا بە دەرگا نەک لە دەوری شار، بەڵکو لە باکووری شار بە دوایدا دەگەڕێم! بەدبەختییەکە لەوەدایە هەندێک لە بەردەنگەکان تاقەتی ئەوەیان نییە لەسەر دەقێک هەڵوەستە بکەن و بیری لێ بکەنەوە. لێرەدا دەڵێم دەقی جیددی هیچ کات بە دەقێکی پیچەڵاوپووچ نازانم. بەش بە حاڵی خۆم شیعرەکانی خۆشم بە دەقێکی تەمومژاوی و پێچەڵاوپووچ

نازانم، بەڵکو بە زمانێکی ڕۆژانە و خۆماڵی داڕێژراون! هەڵبەت زمانی ئاخافتنی ڕۆژانە، لە چەشنێکی تایبەتدا و بە شێوەی باو، سنووردار ناکرێ. لەم ساڵانەدا شیعری وتاری بە نامە و نووسراوەی ئاسایی دەزانن کە لەگەڵ وتە و زاراوەی ڕۆژانە ئاوێتە کراوە. لە حاڵێکدا هەزار خاڵی ناسک و سەرنجڕاکێش لەودا هەیە. ئەم جۆرە شیعرانەی بۆ وێنە «وتاری» وەک هێڵێکی ڕاست و یەک ناوەندی وایە کە بواری خووگرتن بۆ خوێنەر دەڕەخسێنێ و تەوەزەل و ناچالاکی باردێنێ، هەر بۆیە پێیان دەگوترێ خوێنەرانی ناچالاک و تەوەزەل. کاتێک شیعرێک بە بێ ئەوەی «تەقی» و «نەقی»یەکەی مەعلووم بێ، یان پڕ بێ لە ڕاوی و پانتا و شوێنەکەی لە حاڵی گۆڕان و جێگۆڕکێدا بێ، تەنز و گاڵتەجاڕییەکانیشی دیاردە و ڕاستییەکان بداتە بەر پلاری تانە و تیتاڵی، بەردەنگی ناچالاک و تەوەزەل وەک شێتی لێدێ و سەری لێ دەشێوێ. دەنا ئێمە ئاشقی بەردەنگی خۆمانین و بۆ خوێندنەوەی شیعرەکانمان ئاوی پرتەقاڵ و کێکیشیان دەدەینێ!

* باسی دژوازییەکانی شیعری فرووغ و شاملووتان کرد، ئەم جۆرە دژوازییانە لە شیعرەکانی ئێوەشدا وەبەرچاو دەکەوێ، هۆکاری ئەوە لە بەرهەمەکانی خۆتاندا چییە؟

– هەبوونی دژوازی لە ویست و باوەڕدا لە بەرهەمی زۆربەی کەسایەتییە ناودارەکاندا شتێکی سروشتییە، بەڵام من بە پێی تەوەرەکانی دەسەڵات، یان – باشترە بڵێم – بوونی تەوەرەکانی دەسەڵات لەو دەرفەتانەدا کە هەڵدەکەوێ، دەگەڕێمەوە سەر خوێندنەوەی بەرهەمی ئەو کەسایەتییە بەرزانە؛ زیاتر لە هەموویان نیما و شاملوو و فرووغ. بەو هیوایەی پاشماوەی دیاردە نەگۆڕ و چەقبەستووەکانی چاخی ڕۆشنگەری، لە دەقە مۆدێرنەکاندا وەبەرچاو بکەوێ، چونکە سەلماندنی هەندێک بیروڕای بەتاڵ، یان لە بنەڕەتدا هەڵە، لە هەندێک لە دەقەکاندا وەک ویست و داوایەکی شێوە پیرۆزی لێدێ. بۆ وێنە ئەشق و دڵداری لە هەندێک دەقی مۆدێرندا کە خاوەنی شان و شکۆیەکی نێرانەیە، لایەنێکی خۆبەهەق زانی لە خۆ گرتووە و لە ئاکامدا وەک شتێکی پیرۆزی لێ هاتووە. هەڵوەستەکردن لە هەمبەر خێر و شەڕ و چاکە و خراپەدا... یەکێک لەو دیاردە ئاشکرایانەیە کە لەگەڵی بەرەوڕووین. دژوازی لە شیعرە لاوازەکانی مندا ڕەنگە بۆ بەرەڤانی کردن نەبێ – دەیەوێ ڕێکوپێکی و تەکووزییە باو و جێکەوتووەکان بداتە بەر توانج و گاڵتەیان پێ بکات. لەم بارەشەوە خەڵکی دەبێ خاوەن ڕابن!

* پیکهاتەشکێنی چ پێوەندییەکی لەگەڵ شیعری مۆدێرن و پۆست مۆدێرنیزمدا هەیە؟

– پێکهاتەشکێنی لە بەستێنی فەلسەفەدا دەبێتە بابەت و پێوەندییەکی ڕاستەوخۆی لەگەڵ شیعر نییە. ئەگەرچی لەسەر ئەو باوەڕەم هەموو دیاردە و کاروبارە زانستی، کۆمەڵایەتی، فەرهەنگی و هونەرییەکان، لە ئاکامدا پێویستیان بە یەکتر هەیە، بەڵام پێکهاتەشکێنی و بابەتگەلی لەو چەشنە، زیاتر پێوەندیی بە بوارەکانی خوێندنەوەی دەقەوە هەیە و دەستی لە ئافراندنی هونەریدا نییە. لە ڕوانگەی بیناسازییەوە، پێکهاتەشکێنی کاری ڕووخاندنە و لە ئاکامدا نۆژەنکردنەوە و دروست کردنەوەیە. بە واتایەکی دیکە بناغە و بنەڕەتەکان لە بواری فەلسەفەدا دێننە گۆڕێ. بناغەگەلێکی وەک مەرگی نووسەر، میتافیزیکی حوزوور، کاروباری دووبینە، (دوانە لێک دژەکان وەک: خێر و شەڕ)، ڕوانگەی زنجیرە پلەوپایە و... بە پێی ئەو مەسەلانەی کە دکتۆر محەمەد زەمیران سەبارەت بە دەق هێناویەتە گۆڕێ، دەبێ بڵێین دەق، یان پێکهاتە ئەوەیە کە تانوپۆ، یان تاڵ و دەزوو، موو، یان خوری پێکەوە بڕێسین و مافوورە و قوماش و شتی لەو چەشنەی لێ بتەنین. لە ڕستن و تەنیندا زنجیرە پلەی بەرودوا بوون بوونی نییە و هەموو شتێک بە هۆی پێوەندییەکی ڕێکوپێکەوە تێک هەڵدەکێشرێن. هەر لەو ڕوانگەیەوە لە دەقدا دوانە لێک دژەکان دەکەونە بەر پرسیار. لە لایەکی دیکەشەوە پێکهاتەشکێنی لە دژوازی لەگەڵ ژێدەربوونی مانادا دەکەوێتە خۆ و لەسەر ئەو باوەڕەشە کە هیچ ڕاڤەیەکی لێبڕاوانە و کۆتایی لە دەقێکدا نییە. لە لایەکی دیکەیشەوە میتافیزیکی حوزوور – یانی ڕازی بوون بە مانایەکی چەقبەستوو و لە پێشدا داڕێژراو تووشی قەیران دەکا: کە ئەویش شتێکی حەتمی نییە!

من دەڵێم دەکرێ بە تێگەیشتن لە پێکهاتەشکێنی، جارێکی دیکە شیعری ئەمڕۆی ئێران بخوێنرێتەوە و نەگۆڕ و چەقبەستووەکان لە بەر چاو بگیرێ، هەروەها بە گەشەپێدانی بواری مەعریفەتی تاکەکەسی، ئافراندنی هونەری «شیعر» لە چوارچێوەی باو و چەقبەستووی وەک

یەکێتیی ئۆرگانیک، تاک ناوەندێتی، ڕەوایەتی هێڵی و زنجیرە پلە و... ڕزگار بکرێ. تێگەیشتن لە بارودۆخی دیکەی جیهانی ئەمڕۆ و بەیانی هونەرمەندانەی ئەو، لەم ڕێگەیەوە چارەسەر دەکرێ.

* تکایە باسی تایبەتمەندییە نەگوتراوەکانی شیعری پاش نیمایی بکەن؟

- نیما گوتەنی: من ئاشقی ئەوەم وا دەجووڵێتەوە!

پاش نیمایی تێگەیشتنە لە تێپەڕین لە قۆناغی نیمایی و ئاسانی دەکاتەوە؛ نەک ئەوەی ڕەتی بکاتەوە، یان حاشای لێ بکات. پێشگری «پاش»یش پێداگری لەسەر شکڵ و فۆرمی شیعری نیمایی دەکات و گۆڕانی ڕوانگە و ناوەرۆکی شیعری مۆدێرن بە پێویست دەزانێ. شیعر لە بارودۆخێکی دیکەدا کە چەقبەستووەکانی وێنەیی - مەعریفی شیعری بێگەرد و ڕەسەن و شیعری مۆدێرن تووشی قەیران دەکا، لە ڕاستیدا چاو لەسەر ڕەهەندەکانی دیکەی قۆناغی پاش نیمایی هەڵناگرێ و هەتا ئەو کاتە من بۆم نەدۆزرابووەوە. بە هەر شێوەیەک بێ شیعری پاش نیمایی و دوای ئەو شیعر لە بارودۆخێکی دیکەدا، قۆناغی ئاخر زەمانی شیعری ئەمڕۆی ئێران نییە، شێواز نییە، قوتابخانەش نییە. دڕدۆنگی لەو ڕاستیانەیە کە شیعری مۆدێرنی ئێران لە چەشنی مۆدێرن بووندا، بەرەو کۆنەپەرستی ڕاکێشێ! پاشماوەی ئەو باسوخواسەشم لە بەرایی و کۆتایی کتێبە شیعرییەکان و کتێبە شرۆڤە - ڕەخنەییەکانمدا بە وردی باس کردووە.

* بەڕێز باباچاهی، بێجگە لە شیعر، بەرهەمی بە نرخی دیکەشی لە بواری ڕەخنە و لێکۆڵینەوەدا پێشکەش کردووە، بفەرموون شیعر و ڕەخنە لە ژووری فیکری ئێوەدا تا چ ڕادەیەک پێکەوە سازگارن؟

- ڕەنگە ژووری فیکری من گەورەتر لە ژوورێکی چوار لە شەش بێ!! زۆر جار دیتراوە ژن و مێرد سەرەڕای کێشە و دەمەقڕە و ناسازگاری، هەتا کۆتایی تەمەن لێک جیا نابنەوە. لەسەر ئەو باوەڕەن کە بووکەخان (شیعر) بە جلوبەرگی بووکێنییەوە (جلوبەرگی سپی) هاتووە بۆ ماڵی زاوا و بە جلوبەرگی سپی (کفن)وە دەڕواتە دەرێ. لە مەر شیعر و ڕەخنەی شیعریشەوە، هەتا ئەو جێیەی من ئاگادار بووم، یەکیان زۆر خانەگومانە و ئیرەیی دەبا، چونکە هەر کاتێک خەریکی کارێکی لێکۆڵینەوە، یان ڕەخنەیی دەبم. شیعر چاوێکم لێ دەقرتێنێ و...

هەر کاتێک مەسەلەی شیعر دێتە گۆڕێ، بەوێ و نەمەوێ لەوی دیکە - ڕەخنە - دوور کەوتوومەوە. هەرچۆنێک بێت خۆتان دەزانن کە من بۆ شیعر هیچ شتێکم کەم نەبووە. با ئەوەیش بڵێم کاتە نەهاتووەکانم - کەم یان زۆر- هەموویم بۆ شیعر تەرخان کردووە:

عەزیزێکت هەیە و زۆر دڵڕفێنە

ئیتر چاوت بە ڕووی کەس هەڵمەهێنە

* بۆ ئەو ڕەخنەیە کە دەڵێن شیعرەکانتان زیاتر شێوەی یەک دەدەن، چ وەڵام و بەرەڤانییەکت هەیە؟

- شیعر دەبێ خۆی وەڵام بداتەوە، من چکارەم؟ بەڵام لە کۆڕێکدا کە ڕەشەمەی ساڵی ۱۳۹۰ یەکێک لە بنکە ئەدەبییەکانی تاران بە بۆنەی هاتنە سەر پەردەی فیلمێکی دۆکیۆمێنتارییەوە کە سەبارەت بە شیعر و ژیانی من ساز کرا بوو، محەمەد عەلی سەپانلوو وەک ڕەخنە گوتی کە عەلی باباچاهی بەردەوام خەریکی ڕووخاندنی پێشینەی (ئەزموونەکانی) شیعری خۆیەتی و لە شوێنێک ئۆقرە ناگرێ، بەڵام خاتوو سیمین بێهبەهانی و عەبدەلعەلی دەست غەیب لەسەر ئەو بڕوایە نەبوون. شاعیرانی گەنجیش لەسەر ئەو باوەڕەن و دەڵێن: ئەو (عەلیی باباچاهی) خووی بە دووپاتکردنەوەی خۆی لە پێگەیەکی چەقبەستوودا نەگرتووە و بە وردبینی و تەنزێکی شاراوە و ئاشکراوە لە سنوورە ئارامەکان تێدەپەڕێ و خۆی دەخاتە ئامێزی ڕەشەباوە... (کتێبی درەنگ، تایبەتنامەی ژیانی ئەدەبی عەلی باباچاهی لاپەڕەی۸۱).

ڕەنگە کەسانێکی دیکەش هەبن کە لەو قسە و بۆچوونانەیان هەیە و من دڵسۆزی هەموویانم، بەڵام خاڵێک کە من دەبێ ئاماژەی پێ بکەم ئەوەیە کە شیعری جیاواز ڕۆیشتنە بە سەر گوریسێکدا کە لە نێوان زەوی و ئاسمان و هەوادا هەڵواسراوە. شرۆڤە و لێکدانەوەی ئەم کارەش، لە کەسانێکی کەم تاقەت و بێ جێکەڵدانە ناوەشێتەوە کە لەسەر ئەو باوەڕەن ئەو شیعرەی لە دڵ دەنیشێ بایەخی جارێک خوێندنەوەی هەیە، کەوایە ڕۆیشتنت بۆ دۆزەخیش کەرەستە و کەلوپەلی خۆی پێویستە، وا نییە؟!

سەرچاوە: ماهنامەی اجتماعی، فرهنگی، ادبی مهاباد شمارە ۱۳۸ سال ۱۳۹۱.